

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานชิ้นนี้เป็นการสรุปเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล การวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยใน โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรได้แก่ผู้บริหารและครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ชนะเลิศการประกวดโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ระดับเขตการศึกษา ปีการศึกษา 2529 จำนวน 1,215 คน จาก 37 โรงเรียน ใน 12 เขตการศึกษา

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา จำนวน 37 คน จาก 37 โรงเรียน และครูโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา จำนวน 316 คน จาก 37 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้บริหารโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ระดับเขตการศึกษา 37 โรงเรียน โรงเรียนละ 1 คน รวมเป็น 37 คน กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูผู้สอนได้มาโดยใช้เกณฑ์การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากตารางของโรเบิร์ต วี. เครชชี และเดย์เล่ ดับเบิลยู. มอร์แกน (Robert V. Krejcie and Dayle W. Morgan) โดยมีความเชื่อมั่น (Level of Confidence) ที่ร้อยละ 95 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 316 คน แล้วคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของแต่ละโรงเรียน ใช้วิธีเทียบสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูทั้งหมดดังกล่าว ซึ่งเป็นการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) รวมกลุ่ม

ตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 353 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ซึ่ง เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ และแบบมาตราส่วนประเมินค่า มี 3 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู ซึ่งครอบคลุมปัจจัย 6 ด้านได้แก่ ด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน ด้านบริหาร ประกอบด้วย ลักษณะของผู้บริหารและบทบาทของผู้บริหาร ด้านครู ประกอบด้วย ลักษณะของครูและบทบาทของครู ด้านนักเรียน ประกอบด้วยลักษณะของนักเรียนและบทบาทของนักเรียน ด้านผู้ปกครอง ประกอบด้วย ลักษณะของผู้ปกครองและบทบาทของผู้ปกครอง ด้านชุมชน ประกอบด้วยลักษณะของชุมชนและบทบาทของชุมชน ส่วนแบบสัมภาษณ์นั้นเป็นแบบปลายเปิด และได้อาศัยผลการวิเคราะห์ข้อมูลของแบบสอบถามเป็นแนวในการสร้างและตั้งประเด็นคำถาม ซึ่งจะถามในบางประเด็นในปัจจัยทั้ง 6 ด้านดังกล่าว

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา 2 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ แล้วนำไปทดลองใช้กับครูและผู้บริหารโรงเรียน บางบัว สปอ.บางปะกง สปจ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับจังหวัดที่มีกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาข้อบกพร่องแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขใช้แบบสอบถามฉบับจริงต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยไปถึง สปช. เพื่ออนุญาติในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยและให้ทาง สปช. มีหนังสือแจ้งไปยังผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัดที่กลุ่มตัวอย่างสังกัดอยู่ทราบ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนำหนังสือไปถึงผู้บริหารโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาทุกโรงเรียน เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พร้อมกับส่งแบบสอบถามพร้อมกับซองเปล่าปิดสแตมป์เจ้าหน้าที่ของถึงผู้วิจัยเอง เพื่อความสะดวกแก่ผู้ตอบแบบสอบถามจะส่งแบบสอบถามคืนแก่ผู้วิจัย ส่วนแบบ

สัมภาษณ์จะใช้สัมภาษณ์ภายหลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามแล้ว

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบและวิเคราะห์โดยผู้วิจัยเอง ซึ่งดำเนินการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยใช้ค่าสถิติ ค่าร้อยละกับข้อมูลด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามและข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S) และช่วงประมาณค่าของความเชื่อมั่น 99% ของค่าเฉลี่ยของประชากร (μ) กับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยตามการรับรู้ของผู้บริหาร แล้วนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบความเรียง สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นจะนำมาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่และนำเสนอในรูปแบบของความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ สรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. สถานภาพของผู้บริหารและครูโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ว่าผู้บริหารทั้งหมด 35 คน เป็นชาย 26 คน หรือร้อยละ 74.29 เป็นหญิง 9 คน หรือร้อยละ 25.71 ครูผู้สอนทั้งหมด 263 คน เป็นหญิง 190 คน หรือร้อยละ 72.24 เป็นชาย 73 คน หรือร้อยละ 27.76

ผู้บริหารส่วนใหญ่อายุเฉลี่ย 37.14 มีอายุระหว่าง 31-40 ปี รองลงมา ร้อยละ 31.43 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี และร้อยละ 28.57 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ครูผู้สอนส่วนใหญ่อายุเฉลี่ย 58.94 มีอายุระหว่าง 31-40 ปี รองลงมา ร้อยละ 28.14 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี และร้อยละ 7.22 มีอายุระหว่าง 20-30 ปี

ผู้บริหารส่วนใหญ่อายุเฉลี่ย 91.43 มีวุฒิปริญญาตรี รองลงมา ร้อยละ 5.71 มีวุฒิปริญญา และร้อยละ 2.86 มีวุฒิสูงกว่าปริญญาตรี ครูผู้สอนส่วนใหญ่อายุเฉลี่ย 83.27 มีวุฒิปริญญาตรี รองลงมา ร้อยละ 15 มีวุฒิปริญญา และ 1.52 มีวุฒิสูงกว่าปริญญาตรี

ประสบการณ์การทำงานด้านการจัดการศึกษาส่วนใหญ่ของผู้บริหาร ร้อยละ 25.71 มีประสบการณ์ระหว่าง 21-25 ปี รองลงมา ร้อยละ 21.86 มีประสบการณ์ระหว่าง 11-15 ปี และร้อยละ 20.00 มีประสบการณ์ระหว่าง 6-10 ปี ประสบการณ์ใน

การสอนของครูส่วนใหญ่ร้อยละ 33.84 มีประสบการณ์ระหว่าง 11-15 ปี รองลงมา ร้อยละ 21.67 มีประสบการณ์ระหว่าง 16-20 ปี และร้อยละ 13.39 มีประสบการณ์ระหว่าง 6-10 ปี

2. ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน สรุปได้ว่าโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 51.43 เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ รองลงมา ร้อยละ 28.57 เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก และร้อยละ 20.00 เป็นโรงเรียนขนาดกลาง

จำนวนครูและผู้บริหารโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 34.29 มีครูระหว่าง 1-12 คน รองลงมา ร้อยละ 25.71 มีครูระหว่าง 13-24 และร้อยละ 14.29 มีครูตั้งแต่ 61 คนขึ้นไป

โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้เวลาโดยเฉลี่ยประมาณ 2-3 ปี ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย จึงประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ ร้อยละ 42.86 เริ่มจัดกิจกรรมในปี พ.ศ.2527 ร้อยละ 19.14 เริ่มจัดกิจกรรมในปี พ.ศ.2526 และร้อยละ 11.43 เริ่มจัดกิจกรรมในปี พ.ศ.2525 และปี พ.ศ.2528

โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 97.14 ได้จัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน รองลงมา ร้อยละ 94.25 ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นใช้กระบวนการกลุ่ม กิจกรรมสหกรณ์ กิจกรรมห้องสมุด กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ และร้อยละ 91.43 ได้จัดกิจกรรมโครงการอาหารกลางวัน กิจกรรมปรับปรุงห้องเรียน

โรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 80.00 ได้รับรางวัลดีเด่นจากการจัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน รองลงมา ร้อยละ 54.25 ได้รับรางวัลดีเด่นจากการจัดกิจกรรมโครงการอาหารกลางวัน ร้อยละ 48.57 ได้รับรางวัลดีเด่นจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นใช้กระบวนการกลุ่ม และร้อยละ 34.29 ได้รับรางวัลดีเด่น จากการจัดกิจกรรมสหกรณ์และกิจกรรมห้องสมุด

ผู้บริหารและครูโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ ร้อยละ 100 มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยที่ผู้บริหารส่วนใหญ่ร้อยละ 51.43 มีส่วนร่วมในฐานะ เป็นที่ปรึกษาโครงการ รองลงมา ร้อยละ 34.29 มีส่วนร่วมในฐานะ เป็นผู้ริเริ่มโครงการ และร้อยละ 8.57 มีส่วนร่วมในฐานะ เป็น

ผู้รับผิดชอบโครงการ ครูส่วนใหญ่ร้อยละ 77.57 มีส่วนร่วมในฐานะ เป็นผู้ร่วมปฏิบัติงาน
ในโครงการ รองลงมาร้อยละ 12.55 มีส่วนร่วมในฐานะ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ และ
ร้อยละ 7.60 มีส่วนร่วมในฐานะ เป็นที่ปรึกษาโครงการ

โรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 74.29 มีผู้บริหารร่วมกับคณะครูเป็นผู้ริเริ่ม
จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย รองลงมาร้อยละ 14.29 มีผู้บริหาร
ร่วมกับคณะครูและกรรมการศึกษา เป็นผู้ริเริ่มจัดกิจกรรม และร้อยละ 5.71 มีผู้บริหาร
เป็นผู้ริเริ่มจัดกิจกรรมประชาธิปไตยด้วยตัวเอง

โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 97.14
ได้กำหนดปรัชญาเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดของโรงเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา
ประชาธิปไตยไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงร้อยละ 2.86 เท่านั้นที่ไม่ได้กำหนดปรัชญาหรือ
จุดมุ่งหมายสูงสุดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยไว้เป็นลายลักษณ์
อักษร

ผู้บริหารส่วนใหญ่ร้อยละ 94.29 ได้รับความรู้หรือประสบการณ์ในการ
จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย จากการศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย
ที่สพช.ส่งไปให้โรงเรียน รองลงมาร้อยละ 62.86 ได้รับความรู้หรือประสบการณ์จากการ
ไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนอื่นที่จัดกิจกรรมประชาธิปไตยได้ผลดี ร้อยละ 57.14 ได้รับความรู้
หรือประสบการณ์จากการเข้าอบรมสัมมนา ครูส่วนใหญ่ร้อยละ 81.37 ได้รับความรู้หรือ
ประสบการณ์จากการศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย รองลงมาร้อยละ
68.06 ได้รับความรู้หรือประสบการณ์จากการไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนอื่นที่จัดกิจกรรม
ประชาธิปไตยได้ผลดี และร้อยละ 57.41 ได้รับความรู้หรือประสบการณ์จากการศึกษาจาก
เอกสารตำราหรือหนังสืออื่น ๆ ด้วยตนเอง

จากการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขต
การศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 42.86 ผู้บริหารโรงเรียนนี้เทศติดตามผลเดือนละ 1 ครั้ง
รองลงมาร้อยละ 31.43 ผู้บริหารนี้เทศติดตามผลสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ร้อยละ 17.14
ผู้บริหารนี้เทศติดตามผลภาคเรียนละ 1 ครั้ง และโรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 40.00
ศึกษานิเทศก์มานิเทศติดตามผล ปีการศึกษาละ 1 ครั้ง รองลงมา 37.14 ศึกษานิเทศก์
มานิเทศติดตามผลภาคเรียนละ 1 ครั้ง และร้อยละ 14.29 ศึกษานิเทศก์มานิเทศติดตามผล

ไม่แน่นอน

โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ

74.25 วัดผลประเมินผลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ รองลงมาร้อยละ 68.57 วัดผลประเมินผลด้วยวิธีการสังเกต และพบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 45.71 ผู้บริหารร่วมกับคณะครูและนักเรียน เป็นผู้วัดผลประเมินผล รองลงมาร้อยละ 37.14 ครูรับผิดชอบโครงการเป็นผู้วัดผลประเมินผล ร้อยละ 28.57 ครูผู้สอนเป็นผู้วัดผลประเมินผล

โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ

45.71 ได้รับความช่วยเหลือด้านการเงิน และข้อเสนอแนะต่างๆในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจากผู้ปกครอง ร้อยละ 40.00 ได้รับความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์จากผู้ปกครอง ร้อยละ 31.43 ได้รับความช่วยเหลือด้านแรงงานจากผู้ปกครอง และโรงเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 60.00 ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ชำนาญการในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ร้อยละ 37.14 ได้รับความช่วยเหลือด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์จากผู้ชำนาญการ ร้อยละ 31.43 ได้รับความช่วยเหลือด้านแรงงานจากผู้ชำนาญการ

3. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ในภาพรวมปัจจัยภายในโรงเรียนโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับผู้บริหาร ครู นักเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากกว่าปัจจัยภายนอกโรงเรียน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า

1. ปัจจัยภายในโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุด ได้แก่ปัจจัยด้านผู้บริหาร โดยการที่ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง มีการบริหารงานแบบประชาธิปไตย งานทั้ง 6 งานของโรงเรียนมีการแบ่งงานกันทำเป็นคณะบุคคล และให้การสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยทั้งด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่และข้อเสนอแนะ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จมากที่สุด

2. ปัจจัยภายในโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับรองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านครู ด้านนักเรียนและสภาพทั่วไปของโรงเรียน

2.1 ปัจจัยด้านครู คือการที่ครูเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง มีการฝึกฝนอบรมนักเรียนให้ดำเนินชีวิตตามระบบประชาธิปไตย โดยการจัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สร้างข้อตกลงในห้องเรียนร่วมกัน และควบคุมตนเอง

2.2 ปัจจัยด้านนักเรียน คือการที่นักเรียนมีความรักผูกพันและศรัทธาในตัวครู มีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมประชาธิปไตยด้วยความสมัครใจ มีความรับผิดชอบในกลุ่ม โดยกระทำในบทบาทและหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การเรียนรู้นั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและการทำงานของกลุ่มเป็นไปด้วยดี

2.3 ปัจจัยด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน ได้แก่การที่โรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะเวลาพอสมควร อย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป

3. ปัจจัยภายนอกโรงเรียน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า

3.1 ปัจจัยด้านผู้ปกครอง คือการที่ผู้ปกครองมีความเคารพ ศรัทธาในตัวครู และเชื่อถือในชื่อเสียงเกียรติคุณของโรงเรียน กล่าวแสดงความคิดเห็น ดิชมวิพากษ์วิจารณ์ ให้ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่โรงเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับมาก

3.2 ปัจจัยด้านชุมชน คือการที่ชุมชนได้รับการพัฒนา มีไฟฟ้า ประปา สถานีนามัย และมีการคมนาคมติดต่อได้สะดวก เป็นชุมชนที่สมาชิกของชุมชนมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับมาก

4. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สรุปได้ดังนี้

4.1 ปัจจัยด้านผู้บริหาร: การบริหารงานใช้หลักการประชาธิปไตยในการบริหาร โดยเน้นหลักธรรม 3 ประการ คือ (1) ความซื่อสัตย์ ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน (2) ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ของผู้นำ (3) ความซื่อสัตย์ของผู้นำ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับมาก

(2) สามัคคีธรรม ให้ความร่วมมือกับคณะครูในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ความยุติธรรม โดยเท่าเทียมกัน แบ่งงานกันทำเป็นคณะบุคคล (3) ปัญญาธรรม ใช้ความถูกต้องเป็นหลักในการตัดสินปัญหา ใช้เหตุผลพิจารณาในการแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ส่วนวิธีการนั้นใช้วิธีการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบงานทุกขั้นตอน ให้ทำงานกันเป็นทีม เป็นคณะ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหา นำหลักการนี้ไปใช้กับทุกโครงการ ทุกกิจกรรม ยกเว้นงานบางอย่างที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโดยตรง ผู้บริหารดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครู นักเรียนและชุมชนโดยประพฤติปฏิบัติตามข้อตกลงของโรงเรียนที่นักเรียนร่วมกันสร้างขึ้น รับฟังความคิดเห็นของนักเรียน และของครู นำข้อ เสนอแนะ ของคณะกรรมการนักเรียนมาพิจารณาเพื่อนำไปปฏิบัติ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง และมีความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบต่าง ๆ สามารถให้ข้อเสนอแนะแก่คณะครูได้ ผู้บริหารรับผิดชอบต่อผลงานที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย ไม่ว่าจะ เป็นทางดีหรือไม่ดีก็ตาม ให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ร่วมงานทุกคน ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูได้รับความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอยู่เสมอ

4.2 ปัจจัยด้านครู: นอกจากครูจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแก่นักเรียนแล้ว ในขณะที่เดียวกันครูจะต้อง เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตยแก่นักเรียนด้วย นักเรียนจะได้ยึดถือครูเป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติ เพราะ เด็กชอบเลียนแบบผู้ที่เขาใกล้ชิดและศรัทธา ครูต้องมีความรับผิดชอบสูงมาก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจึงจะสำเร็จได้ ครูต้องคอยกระตุ้นนักเรียนอยู่เสมอ ไม่ละทิ้งหรือทำชั่วครูชั่วครว ครูทุกคนต้องให้ความร่วมมือประสานงานกันเป็นอย่างดี ทุกคนต้องถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน มิใช่ปล่อยให้ เป็นหน้าที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ครูทุกคนต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มอย่างถูกต้อง เตรียมชุดการเรียนการสอน หรือบัตรงานให้พร้อม และต้องเตรียมนักเรียนให้เข้าใจถึงขั้นตอนการทำงานกลุ่ม หน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน ผลดีที่จะ ได้จากการทำงานกลุ่มมีอะไรบ้าง นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยต่าง ๆ ที่โรงเรียนนำมาจัดขึ้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสภาพของแต่ละโรงเรียน ฉะนั้นทางโรงเรียนต้อง

ร่วมกันพิจารณาศึกษาถึงรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ว่าเหมาะสมกับสภาพโรงเรียนหรือไม่ ส่วนขั้นตอนในการจัดกิจกรรมนั้น มีขั้นเตรียม ขั้นดำเนินการ ขั้นวัดผลประเมินผล
เน้นกระบวนการกลุ่ม

4.3 ปัจจัยด้านนักเรียน: การที่นักเรียนมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ประชาธิปไตยด้วยความสมัครใจนั้นจะมีผลต่อความสำเร็จของกิจกรรมนั้นๆได้ เมื่อนักเรียน มีความสนใจ เด็กย่อมไม่หาความรู้ในกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อเด็กจะมีกำลังใจให้ร่วมมือใน การปฏิบัติเต็มความสามารถ ทำให้กิจกรรมน่าสนใจ ทำให้เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มี แนวคิดที่จะพัฒนากิจกรรมใหม่ๆ ทำให้กิจกรรมพัฒนาไปได้เร็วขึ้น และถ้านักเรียนมีความศรัทธา ในตัวครูแล้วจะช่วยในการจัดกิจกรรมสำเร็จผลเร็วยิ่งขึ้น ไม่ว่าการเรียนรู้อะไรก็ตาม ถ้านักเรียนมีความศรัทธาในตัวครูก็ง่ายต่อการปกครอง เกิดการเคารพกันและกัน มีบรรยากาศ ที่อบอุ่น เมื่อสั่งสอนอบรมเรื่องอะไรไปก็ง่ายต่อความเข้าใจ

4.4 ปัจจัยสภาพทั่วไปของโรงเรียน: การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยนั้น ต้องใช้เวลาพอสมควร โดยเฉลี่ยประมาณ 2-3 ปี จึงประสบ ผลสำเร็จได้ เพราะต้องค่อยเป็นค่อยไป ผักไปเรื่อย ๆ ให้เด็กเป็นไปด้วยตัวของเด็กเอง จะเป็นผลดีกว่าที่ครูเป็นผู้บอกให้เด็กพูด ให้เด็กทำ เมื่อครูไม่บอกเด็กจะทำเองพูดเองไม่ได้ จนกว่าเด็กจะพูดจะทำได้ตามบทบาทหน้าที่ของประธานที่ดี ของสมาชิกที่ดีจึงต้องใช้เวลา

4.5 ปัจจัยด้านผู้ปกครอง: ผู้ปกครองให้ความร่วมมือในด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงานด้วยความเต็มใจเพราะผู้ปกครองศรัทธาในตัวครูและ เชื่อถือในชื่อเสียง เกียรติคุณของโรงเรียน เพราะเห็นความสำคัญของการศึกษา ดังนั้นระดับการศึกษาของผู้ปกครอง จึงมีส่วนอย่างมากที่จะทำให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และ ให้การสนับสนุนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

4.6 ปัจจัยด้านชุมชน: ในประเด็นที่โรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนที่มีการพัฒนา มีไฟฟ้า ประปา มีแหล่งวิทยากรต่างๆ เช่น ห้องสมุด ศูนย์กลางข่าวสาร สภาตำบล เป็นต้น ย่อมส่งผลต่อการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในแง่ที่โรงเรียนสามารถทำสิ่งเหล่านี้ เป็นแหล่งศึกษาของนักเรียนได้โดยตรง เช่น ใบบัณฑิตการทำงานของสภาตำบล นักเรียนอาจจะ นำระบบการทำงานมาพัฒนาการทำงานกลุ่มหรือคณะกรรมการนักเรียนของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น

ส่วนประเด็นที่สมาชิกของชุมชนมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันนั้น จะทำให้โรงเรียนและชุมชนเข้าใจต่อกัน ร่วมประสานงานได้สะดวก เมื่อทางโรงเรียนจัดกิจกรรมมาคุย ชุมชนก็ยอมรับและให้ความช่วยเหลือ และในหมู่นักเรียนเองก็ร่วมทำงานกลุ่มได้อย่างราบรื่นเพราะปราศจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ทำให้การฝึกฝนอบรมในเรื่องของวิถีชีวิตประชาธิปไตย เป็นไปได้โดยง่าย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยมีข้อค้นพบที่ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาพบว่าทั้งโรงเรียนขนาดเล็กมากคือมีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ต่ำกว่า 60 คน จนถึงโรงเรียนขนาดใหญ่มากที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 1,201 คนขึ้นไป แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้นสามารถจัดให้ประสบผลสำเร็จได้ทั้งในโรงเรียนขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมีหลายรูปแบบหลายวิธีการ โรงเรียนแต่ละขนาดสามารถเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพความพร้อมและขนาดของโรงเรียนแต่ละแห่งได้ ซึ่งผลการวิจัยของสุรพล จิตต์อำไพ เป็นที่ยืนยันในเรื่องที่ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนสามารถจัดได้ทั้งในโรงเรียนขนาดใหญ่ กลาง และ เล็ก เพียงแต่จะมีความแตกต่างของรูปแบบในการจัดบางลักษณะของกิจกรรมเท่านั้น ลักษณะของการจัดกิจกรรมมี 4 แบบคือ กิจกรรมสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยกิจกรรมนักเรียนด้านการปกครองโดยผู้ใช้สภานักเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย¹ อรวรรณ พนาพันธ์ กล่าวไว้ที่ก่อนที่โรงเรียนจะตัดสินใจจัดตั้งสภานักเรียนควรจะได้พิจารณารูปแบบที่เหมาะสมกับความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเป็นสำคัญ เพราะสภานักเรียนมีหลายรูปแบบดังนี้²

¹สุรพล จิตต์อำไพ, "การศึกษารูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดกิจกรรมดีเด่นตามลักษณะดีเด่นของกิจกรรมด้านการเรียนการสอน"

²อรวรรณ พนาพันธ์, "การจัดสภานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," หน้า 14.

1.1 แบบเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน เป็นแบบที่ให้นักเรียนทำหน้าที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น หัวหน้าชั้น รองหัวหน้าชั้น เป็นตัวแทนนักเรียนในชั้นเข้าไปเป็นสมาชิกในสภานักเรียน แบบนี้เหมาะสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก เพราะสะดวกในการจัด และประสานงาน

1.2 แบบชุมชน เป็นแบบที่ให้ประธานชุมชนหรือผู้แทนชุมชนต่างๆ เป็นสมาชิกสภานักเรียน แบบนี้ไม่เป็นที่นิยมนัก เพราะมีข้อเสีย ในกรณีเมื่อนักเรียนเป็นสมาชิกหลายชุมชนในเวลาเดียวกัน ก็จะทำให้ตัวแทนนักเรียนไม่ได้สัดส่วนถูกต้องกับจำนวนนักเรียนในโรงเรียน และตัวแทนของนักเรียนที่เข้าไปเป็นสมาชิกสภานักเรียน ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนตนเป็นหลัก ทำให้มองข้ามประโยชน์ส่วนรวมไป

1.3 แบบรัฐสภาของประเทศ เป็นแบบแบ่งหน้าที่ของสภานักเรียนออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ โดยจำลองมาจากรัฐสภาของประเทศ การจัดสภานักเรียนแบบนี้อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างครูกับนักเรียนในการตัดสินใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้

1.4 แบบสภาทวิคูณ แบบนี้สมาชิกสภานักเรียนได้รับเลือกมาจากนักเรียนส่วนใหญ่ในโรงเรียน แต่จัดให้มีสองสภาคือสภาระดับชั้นสูงสภาหนึ่งกับสภานักเรียนระดับต่ำอีกสภาหนึ่ง พร้อมทั้งจัดให้มีคณะกรรมการทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสภาทั้งสอง การจัดสภานักเรียนแบบนี้อาจทำให้นักเรียนแบ่งพวกกัน ทำให้การทำงานต่าง ๆ สำเร็จได้ยาก

1.5 แบบผสม เป็นแบบนำเอาวิธีต่าง ๆ มาดัดแปลงผสมผสานกันเพื่อจะทำให้งิจกรรมของสภานักเรียนดำเนินไปด้วยดี สอดคล้องกับสภาพนโยบายของโรงเรียนนั้น ๆ

จะเห็นได้ว่าขนาดของโรงเรียนมิได้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเลย ปัจจัยสำคัญจะอยู่ที่การบริหารงานของผู้บริหารและครูผู้สอนมีจำนวนเพียงพอกับนักเรียนและมีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบต่าง ๆ เป็นอย่างดี พร้อมกับต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่องเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อถอย ไม่ใจร้อน เพราะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเป็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมทัศนคติของคน ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก จึงต้องใช้เวลา

ผลการวิจัยครั้งนี้ก็เป็นเครื่องชี้ชัดในเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นว่าโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาส่วนใหญ่อ้อยละ 42.86 ได้เริ่มจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2527 ร้อยละ 19.14 เริ่มจัดในปี พ.ศ. 2526 และร้อยละ 11.43

ได้เริ่มจัดในปี พ.ศ. 2525 และปี พ.ศ. 2528 แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ ร้อยละ 42.86 ใช้เวลาจัดกิจกรรมนี้ 2 ปี จึงได้รับผลสำเร็จ ร้อยละ 19.14 ใช้เวลา 3 ปี จึงประสบผลสำเร็จ และร้อยละ 11.43 ใช้เวลา 4 ปี ถึงประสบผลสำเร็จ มีเพียงร้อยละ 11.34 เท่านั้นที่ใช้เวลาเพียง 1 ปี ก็ประสบผลสำเร็จ ได้รับรางวัลโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาซึ่งจัดประกวดในปี 2529 อรสาภูมิ (บุกหุด) จันทรสารทูล ได้กล่าวถึงหลักในการจัดสถานักเรียนตอนหนึ่งไว้ว่าการจัดสถานักเรียนต้องอาศัยหลักเวลาและโครงการ กล่าวคือ ความใจร้อนเร่งจะเห็นความสำเร็จของกิจกรรมสถานักเรียนให้ทันใจนั้น ย่อมจะทำให้กิจกรรมสถานักเรียนเกิดผลไม่ดีเท่าที่ควร จึงควรจะวางโครงการในการดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป เวลาที่ผ่านไปย่อมจะเป็นบทเรียนสำหรับการดำเนินการขั้นต่อ ๆ ไป³ ควรใช้เวลา 1 ปีการศึกษาเป็นอย่างน้อย ถ้ามีอะไรไม่ดีเกิดขึ้นจะต้องปรับปรุงแก้ไขทันที⁴

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ ร้อยละ 97.14 ได้จัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสถานักเรียน และมีโรงเรียนส่วนใหญ่ ร้อยละ 80.00 ได้รับรางวัลดีเด่นจากการจัดกิจกรรมนี้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากการจัดกิจกรรมสถานักเรียนของโรงเรียนบ้านพุ่มวาง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ที่ได้ถูกเผยแพร่สู่สถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งทางเอกสาร หนังสือและภาพยนตร์สารคดี มีคณะครูจากโรงเรียนต่าง ๆ จากทุกภาคของประเทศไปศึกษาดูงานจากโรงเรียนแห่งนี้ นอกจากนี้ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติยังได้เสนอกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่โรงเรียนประถมศึกษาไว้ในคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร รวมทั้งกิจกรรมสถานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียนด้วย ผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่าผู้บริหารร้อยละ 94.29 ได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจากการศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ครูส่วนใหญ่

³อรสาภูมิ (บุกหุด) จันทรสารทูล, "สถานักเรียน," : 12.

⁴อนุพงศ์ สุขเกษม, "สถานักเรียน," วารสารแนะแนว, 2519: 24.

ร้อยละ 81.57 ได้รับความรู้ในเรื่องนี้จากการศึกษาคู่มือที่ทาง สบช. แจกให้เช่นกัน ซึ่งมีแนวทางการจัดกิจกรรมค่อนข้างจะชัดเจน จึงน่าจะเป็นสาเหตุให้โรงเรียนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมนี้และประสบผลสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาจัดขึ้นในโรงเรียน รองลงมา ร้อยละ 94.29 คือ กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม แต่มีโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาเพียงร้อยละ 48.57 เท่านั้นที่สามารถจัดกิจกรรมนี้ประสบผลสำเร็จจนได้รับรางวัลดีเด่น ที่ประสบผลสำเร็จค่อนข้างน้อยอาจเป็นเพราะการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มนั้นยังเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่สำหรับครู แม้จะมีการพูดถึงเรื่องนี้อย่างกว้างขวางก็ตาม แม้นักคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 1 ซึ่งแจกแก่โรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2528 นั้น ก็ยังไม่มีความปฏิบัติในเรื่องนี้ชัดเจนพอ

จึงสามารถกล่าวได้ว่าครูส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์และทักษะในการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม เนื่องจากขาดเอกสารศึกษาค้นคว้าจึงมีผลให้การจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มประสบผลสำเร็จค่อนข้างน้อย อย่างไรก็ตามขณะนี้สบช. ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมกระบวนการกลุ่มเป็นอย่างมาก มีการพิมพ์คู่มือการจัดกิจกรรมกลุ่มแจกจ่ายแก่โรงเรียนต้นแบบประชาธิปไตยในระดับอำเภอทุกโรงเรียนแล้ว จึงหวังว่ากิจกรรมกลุ่มคงได้รับความสำเร็จในไม่ช้า ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับผู้บริหารและบุคลากรคนอื่น ๆ ในโรงเรียนให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

จากการศึกษาครั้งนี้ก็พบว่าผู้บริหารและครูโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ร้อยละ 100 มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยผู้บริหารส่วนใหญ่ร้อยละ 51.43 มีส่วนร่วมในฐานะเป็นที่ปรึกษาโครงการ ซึ่งจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบปัญหาต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมและสามารถหาแนวทางแก้ไขได้ และยังจะทำให้ครูรู้สึกมีความอบอุ่น มีกำลังใจในการทำงาน ไม่รู้สึกท้อแท้ เป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบของผู้บริหารต่อโครงการกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างดียิ่ง มีข่าวว่าเมื่อจัดกิจกรรมแล้วปล่อยให้เป็นที่ของผู้รับผิดชอบฝ่ายเดียว นอกจากผู้บริหารจะมีส่วนร่วมในฐานะที่ปรึกษาโครงการแล้วยังพบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่ ร้อยละ 74.29 เป็นผู้ร่วมกับคณะครูในการริเริ่มจัดโครงการกิจกรรมประชาธิปไตยขึ้นในโรงเรียน และครู

ส่วนใหญ ร้อยละ 77.57 มีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมปฏิบัติงานในโครงการ จึงเป็นเครื่องชี้ชัดว่าการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องได้รับความร่วมมือของทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้บริหารและครู

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาแต่ละโรงเรียนได้ร่วมกันสร้างขึ้น คือจุดหมายปลายทางของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่นักเรียนหรือปรัชญาของโรงเรียนที่จะบอกถึงความต้องการว่าเมื่อนักเรียนเรียนจบจากโรงเรียนไปแล้วเขาจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องอะไรบ้างมากน้อยเพียงใด มีพฤติกรรมลักษณะนิสัยและวิถีชีวิตเป็นอย่างไร เมื่อผู้บริหาร ครูและนักเรียนได้เข้าใจปรัชญาของโรงเรียนแล้วก็จะได้ร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อมุ่งสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของโรงเรียน ดังคำกล่าวของ วันทนา เมืองจันทร์ ที่กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารไว้ว่าผู้บริหารเป็นผู้ริเริ่มและเปิดโอกาสให้ครู บุคลากรในโรงเรียนได้ร่วมกันกำหนดนโยบายหรือเป้าหมายหลักของโรงเรียนในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเป็นแนวทางการมุ่งมั่นพัฒนาและปลูกฝังสิ่งที่ดี ๆ ในตัวเด็ก เพื่อเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะออกไปเป็นพลเมืองดีของสังคมประชาธิปไตย โดยมีปรัชญาของโรงเรียนเป็นตัวชี้นำ⁵ ผลการวิจัยครั้งนี้ก็เป็นเครื่องรับรองคำกล่าวข้างต้นได้เป็นอย่างดี เพราะมีโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่อ้อยละ 97.14 ได้กำหนดปรัชญาหรือจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ส่วนการนิเทศติดตามผลและการวัดผลประเมินผลกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษานั้น พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ ผู้บริหารมีการนิเทศติดตามผลเดือนละ 1 ครั้ง นอกจากนี้ยังมีศึกษานิเทศก์มานิเทศติดตามผล ส่วนใหญ่มีการนิเทศปีการศึกษาละ 1 ครั้ง อย่างไรก็ตามถ้ามีการนิเทศติดตามผลอย่างเป็นระบบ มีเครื่องมือการนิเทศที่มีคุณภาพและกระทำอย่างต่อเนื่องแล้วย่อมจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้ ทั้งนี้ผู้นิเทศต้องมีความรู้

⁵วันทนา เมืองจันทร์, "บทบาทของผู้บริหารนักพัฒนาโรงเรียน," มิตรครู,

ความเข้าใจในเรื่องที่นิเทศเป็นอย่างดี เป็นที่ยอมรับของผู้รับการนิเทศ และนั่นผู้นิเทศนอกจากจะมีความรู้ในเรื่องนี้แล้วจะต้องมีเทคนิควิธีการในการนิเทศด้วย การวัดผลประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษานั้นส่วนใหญ่ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกต โดยมีผู้บริหาร คณะครูและนักเรียนเป็นผู้วัดผลประเมินผล ซึ่งเป็นวิธีการที่เหมาะสม เพราะเป็นการวัดผลประเมินผลพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านการยอมรับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลและปัญหาธรรม ขณะนี้คงยังไม่มีเครื่องมือชนิดอื่นที่สามารถวัดพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน ได้ดีกว่า ทุนน้อยกว่าการสัมภาษณ์และการสังเกต เพราะประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องเกิดขึ้นในตัวบุคคลแล้วแสดงออกทางพฤติกรรม มิใช่ท่องจำมาตอบเหมือนสมัยก่อน

2. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัจจัยภายในโรงเรียนอันได้แก่ ปัจจัยด้านผู้บริหาร ด้านครู ด้านนักเรียน ด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากกว่าปัจจัยภายนอกโรงเรียน คือปัจจัยด้านผู้ปกครอง ด้านชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะว่าปัจจัยภายในโรงเรียนมีบทบาทโดยตรงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในทุกขั้นตอนของกิจกรรม เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ วัดผลประเมินผล ปัจจัยภายในโรงเรียนจึง เป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดกิจกรรม ส่วนปัจจัยภายนอกโรงเรียนนั้น เป็นเพียงปัจจัยเสริมเท่านั้น จึงไม่อาจส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการจัดกิจกรรมได้มากนัก

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่า ปัจจัยภายในโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุด ได้แก่ปัจจัยด้านผู้บริหาร กล่าวคือ การที่ผู้บริหารเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง บริหารงานแบบประชาธิปไตย ให้การสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ทั้งด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และข้อเสนอแนะต่างๆ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จสูงสุด ทั้งนี้เพราะผู้บริหารนั้นเป็นผู้ที่ได้รับมอบอำนาจตามกฎหมายให้เป็นผู้ดำเนินการดำเนินงานต่างๆของโรงเรียนให้สำเร็จตาม

วัตถุประสงค์ที่วางไว้ และนี่งานทุกอย่างผู้บริหารต้องร่วมรับผิดชอบ แม้จะแบ่งงานให้คณะครู ไปด้วยดีแล้วก็ตาม ก็ยังอยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหาร และผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางดีหรือไม่ดีก็ตาม ผู้บริหารจึงอยู่ในฐานะผู้กำกับดูแลให้บุคลากรทุกคนปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย บรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของโรงเรียน ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ชัดอยู่หลายประการที่บ่งถึงพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้บริหาร กล่าวคือ จากข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาพบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่ร้อยละ 51.43 มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ในฐานะเป็นที่ปรึกษาของโครงการกิจกรรมประชาธิปไตย ร้อยละ 34.29 มีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ริเริ่มโครงการ และร้อยละ 8.57 มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้บริหารส่วนใหญ่มีการนิเทศติดตามผลการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย เดือนละ 1 ครั้ง และผู้บริหารส่วนใหญ่ก็มีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผลกิจกรรมประชาธิปไตยด้วย นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติม พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่จะเป็นผู้ติดต่อประสานงานขอรับบริจาคงบประมาณจากชุมชน หน่วยงานของเอกชนต่างๆ เพื่อสนับสนุนด้านการเงินแก่โครงการกิจกรรมประชาธิปไตยของโรงเรียน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็ร่วมหาแนวทางแก้ไข ไม่ทอดธุระ

แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอย่างดี จึงส่งผลให้การจัดกิจกรรมประชาธิปไตยของโรงเรียนประสบผลสำเร็จ

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุด อีกประการหนึ่งคือการบริหารของผู้บริหาร กล่าวคือ ผู้บริหารบริหารงานแบบประชาธิปไตย งานต่างๆของโรงเรียนมีการแบ่งงานกันทำเป็นทีมและคณะ จัดให้มีคณะผู้รับผิดชอบโครงการกิจกรรมประชาธิปไตย มีนโยบายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างชัดเจน เปิดโอกาสให้ครูมีสิทธิเสรีภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูได้ศึกษาหาความรู้มาพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนอยู่เสมอ ผู้บริหารมีอารมณ์ที่มั่นคง มีเหตุผล มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคลากรในโรงเรียน และชุมชน มีความเคารพยกย่องและไว้วางใจกันและกัน ก็จะก่อให้เกิดบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสามัคคี ช่วยเหลือกัน งานที่ทำได้จะสำเร็จลงด้วยดี ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นอย่าง

ชัดเจนว่า ทั้งผู้บริหารและครูโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษามีส่วนร่วม
ในโครงการกิจกรรมประชาธิปไตย ร้อยละ 100 นี้ก็แสดงว่าบุคลากรทุกคนในโรงเรียน
ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี อาจจะเป็นเนื่องมาจากบรรยากาศที่อบอุ่นแบบประชาธิปไตย
ที่เกิดจากการบริหารงานของผู้บริหาร

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่นำหลักการประชาธิปไตย
มาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานในโรงเรียน โดยเน้นการวางธรรม สามัคคีธรรม
และปัญญธรรม ให้เป็นรูปธรรม ผู้บริหารจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติ อันจะ
ส่งผลถึงครูและนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติในมโนธรรมตามอย่างผู้บริหาร เพราะผู้บริหารยอม
มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้ร่วมงาน เมื่อผู้ร่วมงานมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้บริหาร การ
บริหารก็จะเป็นไปด้วยความราบรื่น ผู้ร่วมงานก็จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความ
เต็มใจและเต็มความสามารถ งานก็จะประสบผลสำเร็จ ผลการวิจัยของ ชาวเลิศ
ขวัญเมือง ยืนยันในเรื่องนี้เป็นอย่างดีว่า ผู้บริหารในปัจจุบันได้บริหารงานในโรงเรียน
ตามหลักประชาธิปไตย โดยให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักการ นโยบาย
และ เป้าหมายดำเนินงาน ผู้บริหารได้ดำเนินงานตามหลักการที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน โดย
ไม่ยึดตัวเอง เป็นใหญ่ ยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ร่วมงานมาประกอบ
การตัดสินใจ ทำให้ผู้ร่วมงานมีความรู้สึกว่าตนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและความ
สำเร็จของงาน ได้รับการยอมรับนับถือในการทำงาน จึงพร้อมที่จะให้ความร่วมมือและ
ทำงานเต็มความสามารถ ผลงานย่อมดำเนินไปด้วยความก้าวหน้า⁶ ซึ่งสอดคล้องกับ
ผลการวิจัยของ สุรพล จิตต์อำไพ ที่พบว่า หลักการสำคัญที่ทำให้โรงเรียนสามารถจัด
กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยได้ดีเด่นประการหนึ่งก็คือ ลักษณะการบริหารงานของ
ผู้บริหารโรงเรียน ต้องเป็นประชาธิปไตย⁷

⁶ชาวเลิศ ขวัญเมือง, "การปฏิบัติการ ความต้องการและปัญหาในการพัฒนา
สมรรถภาพด้านการสอนของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ,"
หน้า 71-72.

⁷สุรพล จิตต์อำไพ, "รูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษากิจกรรมดีเด่น,"
หน้า 110.

แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้บริหารบริหารงานแบบประชาธิปไตย มีส่วนอย่างสำคัญยิ่งที่จะส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ

นอกจากนี้การให้การสนับสนุนในด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และข้อเสนอแนะต่างๆของผู้บริหารก็เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย เพราะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยนั้น มีทั้งกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน กิจกรรมบางกิจกรรมต้องอาศัยห้องพิเศษในการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน กิจกรรมสหกรณ์ กิจกรรมโครงการอาหารกลางวัน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ย่อมต้องการการสนับสนุนในด้าน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์งบประมาณและข้อเสนอแนะจากผู้บริหาร กิจกรรมจึงจะสำเร็จได้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้บริหารให้การสนับสนุนในเรื่องนี้เป็นอย่างดี เช่น ได้จัดให้มีห้องพิเศษสำหรับให้นักเรียนทำกิจกรรม นักเรียนสามารถจัดกิจกรรมประชาธิปไตยได้ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น กิจกรรมเลือกตั้ง กิจกรรมประชุมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน ส่วนด้านงบประมาณ ผู้บริหารจะขอรับบริจาคจากประชาชนในชุมชนนั้นๆ บางแห่งมีการจัดตั้งกองทุนผ้าป่า ขายผลผลิตต่างๆ หรือผลงานของนักเรียน เพราะยังไม่มียกงบประมาณสำหรับจัดกิจกรรมประชาธิปไตยโดยตรง สำหรับด้านวัสดุอุปกรณ์นั้น ส่วนใหญ่จะได้รับความช่วยเหลือด้านกระดาษ ไม้อัด และจัดหาเกียรติบัตรหรือรางวัลเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ครูและนักเรียน ในด้านข้อเสนอแนะ ได้รับข้อคิดเห็นต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาและช่วยหาวิธีแก้ปัญหาพร้อมกับคณะกรรมการและผู้รับผิดชอบโครงการเสมอ มีการให้กำลังใจ การเสริมแรงแก่คณะครู ยกย่องชมเชย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ อรารณ พนาพันธ์ ที่กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียนไว้ว่า ผู้บริหารควรถือการสนับสนุนและส่งเสริมการจัดสภานักเรียน เพื่อให้ผู้ดำเนินการจัดสภานักเรียนจะได้มีกำลังใจในการทำงาน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนอย่างเต็มที่ เช่น ให้ความสะดวกในด้านอาคารสถานที่ เวลา อุปกรณ์ต่าง ๆ ผู้บริหารควรสนใจในกิจกรรมสภานักเรียนและให้คำปรึกษาและแนวทางที่ถูกที่ควรแก่นักเรียนตามครรลองแห่งประชาธิปไตย เป็นสื่อกลางชี้แจงให้นักเรียนและครูทราบถึงสิทธิหน้าที่ของตนเอง ตลอดจนจะต้องชี้แจงให้ครูและนักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับสภานักเรียน ทั้งในด้านวัตถุประสงค์ การดำเนินการอย่าง

ก่อนแต่เสียก่อน ซึ่งจะช่วยให้การจัดสถานักเรียนมีประสิทธิภาพ⁸

แสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนของผู้บริหารนั้น มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยได้มาก เพราะโดยลำพังครูผู้จัดกิจกรรมแล้วคงไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้ประสบผลสำเร็จได้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร

ปัจจัยในโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ในระดับรองลงมาได้แก่

(1) ปัจจัยด้านครู กล่าวคือ ครูเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง ผักผ่อนบรรณนักเรียนให้ดำเนินชีวิตตามระบบประชาธิปไตย โดยการจัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสถานักเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สร้างข้อตกลงในห้องเรียนร่วมกันและควบคุมกันเอง เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุด

ในปัจจัยด้านครู ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าครูเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรง เป็นผู้จัดมาลประสบการณ์ต่างๆให้แก่นักเรียน เป็นผู้กำกับดูแลให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด จะต้องคอยกระตุ้นเตือนให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของนักเรียนอยู่ตลอดเวลา จะละทิ้งหรือทำชั่วครั้งชั่วคราวไม่ได้ ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลานาน ต้องอดทน อดกลั้น เสียสละ อุทิศตน เวลาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่นักเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกกิจกรรมต้องมีการเตรียมพร้อม การจัดกิจกรรมประชาธิปไตยก็เช่นกัน ครูต้องเตรียมการสอน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ ชุดการสอน บัตรงาน จัดทำเครื่องมือวัดผลประเมินผลและมีการวัดผลประเมินผลอย่างเป็นระบบ ลักษณะงานเช่นนี้ต้องอาศัยผู้มีความรับผิดชอบสูง งานจึงจะสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ครูโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาได้ให้ความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอย่างดี เพราะกิจกรรมนี้จะทำเพียงลำพังผู้บริหารกับผู้รับผิดชอบ

⁸อรุณรรณ พนาพันธ์, "การจัดสถานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," หน้า 75.

โครงการกิจกรรมมาไม่ได้ บุคลากรทุกคนต้องพร้อมใจกัน ร่วมมือกันกิจกรรมจึงจะสำเร็จ เช่น เป็นที่ปรึกษาของกลุ่มสี่ เป็นที่ปรึกษาประจำฝ่ายต่าง ๆ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสอดแทรกทุกกลุ่มประสบการณ์ เสนอความคิดเห็น ชี้แนะ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยโดยในที่ประชุมหรือเมื่อมีโอกาส ช่วยกันจัดหาวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย

การที่ครูเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูงนั้น ย่อมจะต้องมีการเตรียมงาน มีการติดตามผลประเมินผล ทำให้มีข้อมูลที่จะช่วยพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้นตามลำดับ และยังคงส่งผลต่อนักเรียนโดยตรงอีกด้วย กล่าวคือ นักเรียนจะเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูงตามแบบอย่างที่คุณครูได้ประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ ทำให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ตรงเวลา มีกฎเกณฑ์ มีเหตุผลอันจะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอีกด้วย

การที่คุณฝึกฝนอบรมให้นักเรียนดำเนินชีวิตตามระบบประชาธิปไตย โดยจัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก เพราะกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียนนั้น เน้นการปฏิบัติจริงของนักเรียนในการเลือกตัวแทนของนักเรียนเข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆในโรงเรียนแทนตนเอง เป็นการฝึกให้นักเรียนปกครองกันเอง ออกกฎข้อบังคับขึ้นมาเพื่อความสงบเรียบร้อยของนักเรียนเอง เป็นการฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ฝึกให้นักเรียนได้กล้าแสดงออก กล้าโต้แย้งด้วยหลักการและเหตุผล ฝึกการใช้สิทธิในการเลือกตั้งผู้แทนของตนเอง ซึ่งผลการวิจัยของ อรวรรณ พนาพันธ์ ได้ระบุถึงกิจกรรมสภานักเรียนว่าเป็นแหล่งกลางในการฝึกฝนให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปกครอง การบริหารตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเอง เพื่อเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ตลอดจนเป็นตัวแทนของนักเรียน และเป็นแหล่งกลางของการจัดกิจกรรมต่างๆของนักเรียน ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน สภานักเรียนยังมีสิทธิและหน้าที่ในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจากโรงเรียนและกิจกรรมที่ได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา พิจารณาออกระเบียบข้อบังคับที่ไม่ขัดต่อนโยบายของโรงเรียน เสนอแนะให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโดยทั่วไปของโรงเรียน ตลอดจนพิพากษาคดีของนักเรียน เสนอผลการพิจารณา

ต่อผู้บริหารโรงเรียนเพื่อสั่งการตามสมควร⁹ งานทานองเดียวกันกับผลการวิจัยของสมคิด ตีร์ศมี ที่พบว่า ทั้งผู้บริหารและครูต่างก็มีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมสภานักเรียนอยู่แน่นอนสูง เพราะเห็นว่าสภานักเรียนมีคุณค่าและประโยชน์ต่อนักเรียนหลายด้าน เช่น จะปลูกฝังแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยมากที่สุด มีส่วนช่วยพัฒนาเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรับผิดชอบสูง รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนตามระบอบประชาธิปไตย และเป็นตัวอย่างที่ดีงามาให้เด็กรุ่นหลังได้เห็น¹⁰

จากการศึกษานครั้งนี้ก็พบว่า โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ส่วนใหญ่ได้จัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน และกิจกรรมสภานักเรียนก็เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับรางวัลดีเด่นด้วย แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สร้างข้อตกลงในห้องเรียนร่วมกัน และควบคุมกันเอง ก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่สำคัญมาก เพราะเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และความต้องการของนักเรียนภายในห้องเรียนว่าต้องการอะไร ฝึกให้นักเรียนกล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็น กล้าวิจารณ์ถึงผลดีผลเสียข้อตกลงต่างๆที่เสนอมานี้ ฝึกให้เป็นคนมีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักใช้เหตุผลและความถูกต้อง ตัดสินปัญหา และประการที่สำคัญที่สุดคือเป็นการฝึกให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง เมื่อนักเรียนเป็นผู้ออกกฎหรือข้อตกลงในห้องเรียนเองก็ย่อมจะมองเห็นความสำคัญและประโยชน์ของข้อตกลงนั้น และปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ การควบคุมกันเองก็เป็นเรื่องง่ายเพราะการปฏิบัติตามข้อตกลงก็เป็น การควบคุมกันเองอยู่แล้ว

⁹อรรณพ พนาพันธ์, "การจัดสภานักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา," หน้า 65-67.

¹⁰สมคิด ตีร์ศมี, "การเปรียบเทียบทัศนคติของครูและผู้บริหารที่มีต่อการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 12," หน้า 100.

(2) ปัจจัยด้านนักเรียน พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุดในด้านปัจจัยที่เกี่ยวกับนักเรียน ได้แก่ การที่นักเรียนมีความรักผูกพันและศรัทธาในตัวครู มีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมประชาธิปไตยด้วยความสมัครใจ มีความรับผิดชอบในกลุ่ม โดยกระทำในบทบาทและหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและการทำงานของกลุ่มเป็นไปด้วยดี

ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าเมื่อนักเรียนมีความรัก ศรัทธาในตัวครูก็จะง่ายต่อการอบรมสั่งสอน นักเรียนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งความร่วมมือของนักเรียนในการทำกิจกรรมนั้น เป็นองค์ประกอบของความสำเร็จที่สำคัญอย่างหนึ่งในการจัดกิจกรรม เพราะกิจกรรมทุกอย่างนักเรียนเป็นผู้แสดงบทบาทเอง ครูเป็นเพียงผู้กำกับดูแลเท่านั้น

การที่นักเรียนมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมประชาธิปไตยด้วยความสมัครใจนั้น ย่อมจะมีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเช่นกัน เพราะเมื่อมีความสนใจ นักเรียนย่อมอยากหาความรู้ในกิจกรรมนั้นๆ มีความตั้งใจทำงาน และทำอย่างเต็มความสามารถ ทำให้กิจกรรมนั้นพัฒนาได้เร็ว ประการสำคัญนักเรียนจะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข ทำกิจกรรมด้วยความสบายใจ ทำให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีแนวความคิดที่จะพัฒนากิจกรรมใหม่ๆ ขึ้นมา จึงย่อมจะส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยิ่ง

องค์ประกอบของความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือนักเรียนมีความรับผิดชอบในกลุ่ม มีการกระทำตามบทบาทและหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งจะ เป็นผลให้การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการทำงานของกลุ่มเป็นไปด้วยดี จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า การฝึกฝนอบรมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบในกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพนั้นมีวิธีการดังนี้

1. อธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึงกระบวนการของการทำงานกลุ่มและประโยชน์ที่จะได้รับ นำกรณีตัวอย่างที่นักเรียนเคยปฏิบัติมาเป็นแนวทางชี้แจงให้นักเรียนเห็นผลดีและผลเสีย
2. ฝึกให้นักเรียนเข้ากลุ่ม โดยใช้วิธีการต่างๆให้เหมาะสมกับลักษณะ

และ เนื้อหาของกิจกรรม

3. หน้าที่แต่ละกลุ่ม เลือกหัวหน้ากลุ่ม เลขานุการกลุ่ม และแนะนำนักเรียนให้เข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม หน้าที่ของ เลขานุการกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มว่าควรปฏิบัติอย่างไร โดยให้สมาชิกทุกคนเห็นความสำคัญของสมาชิกแต่ละคนว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่องานของกลุ่ม และใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ สอดแทรกเรื่องความรับผิดชอบทุกครั้งในการเรียนการสอนทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้นักเรียนมีความรับผิดชอบในกลุ่ม อันจะส่งผลถึงความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยได้ เพราะกิจกรรมกระบวนการกลุ่มจะเป็นตัวบ่มเพาะให้นักเรียนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้ ดังผลการวิจัยของ สุรพล จิตต์อำไพ ที่พบว่า หลักการสำคัญที่ทำให้โรงเรียนสามารถจัดทำกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยดีเด่น ได้แก่ครูเข้าใจในหลักการประชาธิปไตย มีความอดทนในการฝึกให้นักเรียนมีวินัยและความรับผิดชอบในตัวเองและกลุ่ม อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของประชาธิปไตย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เสนอแนะว่ากิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นกิจกรรมที่ควรจัดเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม สามารถช่วยครูในการจัดกิจกรรมอื่นๆได้ทุกกิจกรรม เป็นการลดภาระ ลดเวลาของครูและสามารถทำให้โรงเรียนจัดกิจกรรมได้ดีเด่นโดยง่าย¹¹ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยิ่ง ทศน์แก้ว ที่ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเพชรบุรี พบว่าในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้น โรงเรียนส่วนใหญ่วิธีการแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และให้กลุ่มร่วมกันวางแผนปฏิบัติงาน¹²

¹¹สุรพล จิตต์อำไพ, "รูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษากิจกรรมดีเด่น," หน้า 110.

¹²ยิ่ง ทศน์แก้ว, "การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบุรี," บทคัดย่อ.

แสดงให้เห็นว่าการที่นักเรียนมีความรับผิดชอบในกลุ่มจะทำให้การจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันหมายถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยประสบผลสำเร็จนั่นเอง

(3) ปัจจัยด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุดในปัจจัยด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน คือการที่โรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง และเป็นระยะเวลาพอสมควร อย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาส่วนใหญ่ใช้เวลาในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ โดยเฉลี่ยแล้วใช้เวลาประมาณ 2-3 ปีขึ้นไป จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า เวลามีส่วนสัมพันธ์กับความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีลักษณะต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน บางโรงเรียนใช้เวลาถึง 4 ปี จึงประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เพราะกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน เป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยในด้านต่างๆ ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก รวมทั้งการฝึกให้เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การจะปลูกฝังเด็กให้เป็นผู้หน้าที่ดีได้คงไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายนัก จึงต้องค่อยเป็นค่อยไป ฝึกไปเรื่อย ๆ พยายามให้เด็กเป็นไปด้วยตัวของเด็กเอง ไม่ใช่ว่าครูสอนให้พูด บอกให้ทำ ถ้าเด็กไม่เป็นไปด้วยตัวของเด็กเอง เมื่อครูไม่สอน ไม่บอก เด็กจะพูดเองทำเองไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องใช้เวลานานมากกว่าเด็กจะพูดได้ทำได้เป็นอย่างดีตามที่ครูต้องการ

แสดงให้เห็นว่า เรื่องของเวลาที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยมากที่สุด

ปัจจัยภายนอกโรงเรียน จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าปัจจัยด้านผู้ปกครอง โดยที่ผู้ปกครองเคารพศรัทธาในตัวครูและ เชื่อถือในชื่อเสียงเกียรติคุณของโรงเรียน กล่าวแสดงความคิดเห็น ดิชม วิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแก่โรงเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อ

พัฒนาประชาธิปไตยในระดับมาก

ทั้งนี้ เพราะถ้าผู้ปกครองศรัทธาในตัวครูและ เชื่อถือในชื่อเสียง เกียรติคุณ ของโรงเรียนแล้ว เมื่อทางโรงเรียนจัดกิจกรรมต่างๆขึ้น และขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง ผู้ปกครองก็จะให้ความร่วมมือทุกด้านด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ สนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ช่วยเหลือเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน ช่วยกวดขันเรื่องระเบียบวินัย ของนักเรียน ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบว่า โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษา ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ปกครองทั้งด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน แสดงว่า การที่ผู้ปกครองเคารพศรัทธาในตัวครู เชื่อถือในชื่อเสียงของโรงเรียนจะเป็นปัจจัยเสริมทำให้ การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยประสบผลสำเร็จอีกทางหนึ่ง

การที่ผู้ปกครองกล้าแสดงความคิดเห็น คิชม วิพากษ์วิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะแก่ทางโรงเรียน เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ทางโรงเรียนมีการวางแผนอย่างรัดกุม รอบคอบ เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน จะทำให้ผู้บริหารและครู เพิ่มความรับผิดชอบมากขึ้น อันจะมีผลให้การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยประสบผลสำเร็จ

ส่วนปัจจัยด้านชุมชน พบว่า การที่เป็นชุมชนได้รับการพัฒนา มีไฟฟ้า ประปา สถานีอนามัย มีการคมนาคมติดต่อได้สะดวก และเป็นชุมชนที่สมาชิกของชุมชนมี วัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ในระดับมาก จากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างพบว่า โรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นระดับเขตการศึกษาได้ใช้แหล่งวิทยาการ ต่างๆที่มีในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเสมอ เช่น ให้นักเรียนได้ติดตาม ข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ ทางวิทยุ โทรทัศน์ แล้วนำเสนอในชั้นเรียน นักเรียนก็จะช่วยกัน วิเคราะห์วิจารณ์ข่าวสารที่นำเสนอ สิ่งเหล่านี้จะช่วยกลมเกลียวพฤติกรรมนักเรียนให้ กล้าพูด กล้าแสดงออกได้ และการที่ชุมชนมีสมาชิกที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ย่อมจะเกื้อกูล ต่อการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะทำให้โรงเรียนและ ชุมชนมีความเข้าใจดีต่อกัน สามารถติดต่อประสานงานได้สะดวก ไม่แตกสามัคคี เมื่อ โรงเรียนจัดกิจกรรมใดๆ ชุมชนก็ยอมรับและสนับสนุน นักเรียนสามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างราบรื่น สามารถรวมกลุ่มกันได้ดี เพราะมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีความเชื่อ พื้นฐานคล้ายคลึงกัน การปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยก็เป็นไปได้ง่าย เพราะไม่มีปัญหา

ด้านวัฒนธรรมมาขัดขวาง

แสดงให้เห็นว่าการที่จะพัฒนาประชาธิปไตยให้ได้ผลนั้น ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และลักษณะของชุมชนที่ได้รับการพัฒนา มีการคมนาคมติดต่อได้สะดวก จะเป็นปัจจัยเสริมให้การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยประสบผลสำเร็จได้เร็วขึ้น

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ชัดว่า ผู้บริหาร มีความรับผิดชอบสูง บริหารงานแบบประชาธิปไตย สนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตย ทั้งด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยประสบผลสำเร็จ ดังนั้นจึงใคร่ขอเสนอแนะว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียน ควรร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียม ขั้นดำเนินการ ขั้นวัดผล ประเมินผล
2. ผู้บริหารส่งเสริมด้านวิชาการแก่คณะครูที่มีความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยอาจจัดหาเอกสาร ตำรา บทความ ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมประชาธิปไตยมาให้คณะครูได้ศึกษาหาความรู้ หรือพาไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนอื่น หรือเข้าอบรมสัมมนาที่หน่วยงานต่างๆจัดขึ้น
3. ผู้บริหารควรจัดให้มีคณะครู เป็นผู้รับผิดชอบโครงการกิจกรรมประชาธิปไตยโดยตรง และมีผู้บริหารเป็นที่ปรึกษาร่วมกับครูคนอื่น ๆ
4. ผู้บริหารควรมีการนิเทศติดตามผลทุกระยะอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และมีการนิเทศอย่างเป็นระบบ มีเครื่องมือนิเทศที่มีประสิทธิภาพ
5. ผู้บริหารควรสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ อาจขอรับบริจาคและจำหน่ายผลงานของนักเรียน หรือจัดให้มีการแสดงของนักเรียนในโอกาสต่างๆ แล้วขายพวงมาลัยหรือขายบัตร

6. ผู้บริหารควรรักษาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการบริหารงานให้เกิดเป็นรูปธรรม มีบรรยากาศที่อบอุ่นแบบประชาธิปไตย โดยผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย ยึดหลักการวธธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม เป็นแนวทางในการทำงานและดำเนินชีวิต มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคลากรทุกคนในโรงเรียน งานทุกอย่างในโรงเรียนมีการแบ่งงานกันทำเป็นทีม เป็นคณะตามความรู้ความสามารถและความสนใจ มีการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาที่งานอยู่เสมอ

นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความรับผิดชอบสูง เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สร้างข้อตกลงในห้อง เรียนร่วมกันและควบคุมกันเอง และจัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ในประเด็นนี้ใคร่ขอเสนอแนะดังนี้

7. ครูอย่าเบื่อหน่าย อย่าท้อถอย เมื่อประสบปัญหาในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ค่อยเป็นค่อยไป อย่าใจร้อน ราวรััดชั้นตอน ศึกษาชั้นตอนและวิธีดำเนินการของการจัดกิจกรรมแต่ละอย่างให้เข้าใจ ศึกษาปัญหาให้ละเอียด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ครูทุกคนต้องถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ควรปล่อยให้เป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบโครงการเพียงฝ่ายเดียว

8. ครูควรรายแผนงาน/โครงการเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานของการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย เพื่อจะได้ทราบความก้าวหน้าของโครงการ สะดวกในการตรวจสอบ การวัดผลประเมินผล

9. การจัดกิจกรรมต่างๆควรร่าให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและร่วมกันสร้างระเบียบข้อบังคับในการทำงานร่วมกันและปกครองกันเอง

10. การจัดกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียนนั้น สามารถจัดได้ทั้งโรงเรียนขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ แต่อาจจะแตกต่างกันในรูปแบบของกิจกรรม บางรูปแบบอาจเหมาะกับโรงเรียนขนาดเล็ก บางรูปแบบอาจเหมาะสมกับโรงเรียนขนาดกลาง บางรูปแบบอาจเหมาะสมกับโรงเรียนขนาดใหญ่ ฉะนั้นก่อนจัดกิจกรรมควรศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนและชุมชนให้ดี พร้อมกับศึกษารูปแบบของกิจกรรมต่างๆที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของโรงเรียน

11. จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า กิจกรรมกระบวนการกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งๆที่กิจกรรมกระบวนการกลุ่มเป็นกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูยังขาดทักษะกระบวนการกลุ่ม ยังไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการกลุ่มในประเด็นที่น่าจะเป็นความรับผิดชอบของครูเอง และของผู้บริหาร ของ สปอ. สปจ. ที่จะต้องร่วมมือกันพัฒนากระบวนการกลุ่มให้ประสบผลสำเร็จได้ โดยจัดเอกสารคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่มให้แก่ครูอย่างเพียงพอ จัดให้มีการอบรมสัมมนาในเรื่องนี้อย่างเอาจริงเอาจัง พร้อมทั้งสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนชนิดต่างๆ ที่ใช้ในกิจกรรมกระบวนการกลุ่มอย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเกี่ยวกับการนิเทศติดตามผลของศึกษานิเทศก์ว่ามีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยหรือไม่
2. ควรวิจัยเกี่ยวกับงบประมาณว่ามีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยหรือไม่
3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นแตกต่างจากนักเรียนโรงเรียนอื่นหรือไม่
4. บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของศึกษานิเทศก์ที่มีต่อการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย ตามการรับรู้ของครูและผู้บริหาร ควรจะเป็นอย่างไร